

SEAMEN'S
CLUB

АИЗВО

МАИТИБКОРО

ИИАО

Вантажний пароплав „Квін Лізбет“ загув, як автомобіль, і ввійшов у владивостоцьку бухту. Оточений катерами приморської охорони, він нагадував велетенську планету з супутниками, що описує коло свого льоту.

„Квін Лізбет“ пришвартувався, став, як хмарочос, біля портових споруд, спустив трап. Перевірили суднові документи, пароплав почали вантажити, команді дозволено зійти на берег. Біля трапа виростили два штурмани.

Першими зійшли суднові офіцери. У цивільній одежі, вони розсовували по кишенях фунти стерлінгів, сміючись голосно, як сміється моряк, сходячи на землю.

За ними сунули матроси — теж у цивільному, у фетрових капелюхах. Кишені в декого з них переховували шовкові панчохи.

— У цій дивній країні, — говорили вони, — панчохи можна вигідно продати перекупцеві на набережній.

Штурмани перепускали вниз одного матроса за одним. Нараз вони зупинили купку, відвели вбік і викликали вартового офіцера.

Останній у черзі за купкою був Шао. Низенький хінець, капітанів бой, він святково одягнувся, сходячи на землю. Нові сині суконні туфлі, короткі, широкі знизу, білого атласу, оздоблені візерунками штани, чорний френч і фетровий капелюх — цей костюм він беріг для портів.

Шао хотів пройти наперед, але штурмани відштовхнули його:

— Забирайся геть, жовта шкуро! Зачекай — із цими розберемося.

Шао схилився й одійшов набік. Він знав правило: поки останній білий не зійде на берег, жовтого не пустять. Жовтому — остання черга.

Він позирнув за борт. Оце та дивна земля, що про неї не вільно говорити на пароплаві. Ота купка, що її затримали, колись справді довго розповідала матросам,

що в Росії нема босів (хазяїв, панів), що урядує сам народ — робітники, матроси, батраки, селяни — хто вірив, хто ні, — черговий же помічник капітана ще тоді взяв їх на замітку: Шао чув його розмову з капітаном.

Три високі сопки, такі самі, як у Манджурії, вибухали вгору, розтинаючи плетиво будинків. На деяких з будинків цілком відверто майоріли червоні прапори.

Червоний колір — колір радощів у Китаї, — це добре знав Шао. Червоний прапор, — знав він, — у кожному порту супроводжений демонстраціями, бійкою гумовими палицями поліцаїв. Він вибухає де-не-де, мов сніп огню, і з усіх боків збігаються гасити його — поліцаї, жандарми, солдати. Тут же він висить вільно. Затримана купка матросів пожадливо дивиться на берег, зорить очима на червоний прапор:

До трапа підійшов вартовий офіцер. Позирнув на затриманих матросів.

— Ви не підете на берег. Бандитів я не пускатиму зустрічатися з бандитами.

Шао здивувався. Оці троє — боцман Мак-Кулох, корабельні робітники Нікльбі й Герлстон — оце бандити? Ці найкращі товариші з усієї команди — чемні й привітливі до нього?

Він не чекав пояснень на своє нерозуміння. Зійшов на берег, вийшов з порту й посунув головною вулицею вгору.

Він підійшов до першого червоного прапора. Довкола — нікого, жадного полісмена, жадної бійки. Прапор спокійно тріпоче під вітром, ретельно закріплений на флагштоці. Навколо — не завмерлий англійський чи німецький порт — навколо йде бадьора й напружена мурашина робота.

Шао подивився й пішов — обережно, оглядаючися навколо — маленький хінець у коротких і широких знизу білих атласних штанях. Він боявся штовхнути білого —

хіба приємно, коли б набили по пиці за якийсь випадковий штовхан? Шао не міг читати написи руською мовою і боявся ненароком потрапити до забороненого для хінців європейського сетлменту (кварталу). Через це він ухвалив одразу звернутися по вказівку до російського „полісмена“.

— Де можна ходити хінцям, саїбе? — запитав Шао в міліціонера.

Той позирнув на нього здивовано, посміхнувся й відповів ламаною англійською мовою:

— Сюди й сюди, зер енд гер — всюди кен ту го, можна ходити. У вайт, куди білий, туди й ти, еллоу, жовтий. Не ходи посеред вулиці лиш — бо оштрафую однаково тебе й білого.

Він легенько підштовхнув Шао долонею на тротуар.

Шао дивувався. Що за місто?.. Його вузькі очі, ніби створені прикривати думки й почуття, все ширше розкривалися від навколишніх див.

На вулицях усі поспішають. Ні одна людина не тиняється без діла, звисивши безвільно мозолясті руки, яким бракує роботи. Серед перехожих не можна помітити жадного безробітного. Жадного рикші на вулицях. Розкішні будинки, де б мали жити саїби, сповнені народом — рівно європейцями й хінцями. Шао бачив навіть, як з парадних дверей виходили хінці — до того з цілком незалежним виглядом.

Коли хтось із білих перехожих зачіпав Шао ліктем, він не відскакував назад з прокльонами й огидою. Ніхто не звертав особливої уваги на те, що бідний хінець-бой вільно йде головною владивостоцькою вулицею.

— Кемрад, що ви шукаєте на вулиці? — раптом звернулося до нього гарненьке молоде дівча, і Шао зупинився, не знаючи, що відповісти їй. Коли б це було в іншому місті, він одказав би:

— Проходь, бабо, я занадто бідний, щоб витратись на білу мадаму,— і пішов би далі якнайшвидше, щоб його, бува, не запідозрили в образі білої—рахуй тоді вибиті зуби й поламані ребра.

Але тут, у Владивостоці, він не знав, що саме йому відповідати, до того ж справді, куди саме було йому йти, чого шукати?

— Ви чужоземний матрос, кемрад?— спитала його дівчина англійською мовою і вела далі:— В такому разі ходімо зі мною до клубу. Якщо ви вперше в СРСР, то ви побачите там багато нового.

— У мене мало грошей, міс,— відповів Шао. Я всього-на-всього бой у капітана, я не капітан.

Він витяг з кишені доляр і показав їй.

Але панночка не відбігла від нього презирливо, а засміялася:

— При чому тут гроші? У клубі з вас не візьмуть ні копійки. Я не міс, а такий самий кемрад, як і ви.

Шао пішов за нею, ніяково сховавши зелену кредитку до кишені, озираючись по боках. Він боявся, що несподівана пригода скінчиться для нього погано.

Клуб чужоземних моряків у Владивостоці відкритий щовечора. Завжди понад тридцять чужоземних пароплавів стоїть у бухті, і всі філії клубу— хінська, японська, голландська, французька, німецька, італійська, англійська й шведська— завжди переповнені.

Кожна секція має свою кімнату внизу, а нагорі є салон, де танцюють, і зала, де провадять вистави, бесіди й диспути. Сьогодні відбувався спектакль.

Шао несміливо йшов коридором клубу. Дівчина пояснила йому, що вона є член інтернаціонального активу „Seamen Club“, і Шао заспокоївся.

Дівчина підвела його до зачинених дверей, на яких було написано „Хінська секція“, і сказала:— Вам сюди.

Шао розчинив двері, певний, що побачить шинквас із ханшином, харчів'яні столики, розмальованих драконів і вузькі дверцята в курильню опіюму.

Дівчина зникла, і Шао, хоч-не-хоч, довелось увійти всередину.

Розчинивши двері, він побачив книжки в шахві, портрети Леніна й Сун-Ят-Сена на стінах. Два європейці розмовляли на дивані.

Шао обережно став у кутку. Європейці припинили розмову й звернулися до нього:

— Агов, товаришу. Парле ву франсе? Спiк ю iнглiш? Парлато iтальяно? Шпрехен зi дойч? — запитав його один з них. Дiставши вiдповiдь, розпитав Шао, з якого вiн пароплава, дав йому пару брошурок хiнською мовою i посадив у м'яке крiсло.

В такому крiслi маленький хiнець нiколи не сидiв: це було капiтанське крiсло. За сидiння на ньому капiтан

на пароплаві дав би йому по пиці. Читати по-хінському він не вмів. Він не міг сидіти спокійно в присутності білих, ледве тримався на куті крісла і стежив за їхніми рухами.

Коли Шао побачив, що один з них дістає цигарку, він підскочив до нього, запалив сірника й підніс попільницю.

Білі подивилися на нього, зареготалися, і другий з них почав ламаною мовою пояснити Шао:

— Феллов, товаришу. Ю ар, ви тут не в гостях, це юр гом, ваш будинок, і ви господар тут, бо ю ар чайна воркер, хінський робітник, а всі робітники оф тзи ворлд, світу е гір ін юр гом, в їхньому домі. Він дав Шао ще кілька пояснень і простягнув йому руку. Білий зніяковів, побачивши, з яким тремтінням Шао вперше в житті стискає руку білого, як руку рівного: білий уперше мав справу з хінським матросом, що приїздить до радянського порту.

Клубна зала була більш-менш повна. Англійські матроси позаймали всі лави і досить нетерпляче ждали вистави. Матроси з великим здивуванням оглядалися навколо: червоні прапори, портрети революційних провідирів. За це в їхніх країнах моментально б розігнали клуб. А тут?

На авансцену вийшов актор і пояснив:

— Присутні побачать п'єсу „Пое-мао-отополі“; у ній мова йде не про життя панів, а про робітників Радянського союзу. На сцені нема капіталістів, бо нема їх і в Союзі, а робітники сами є власники своїх заводів.

Завіса відслонилася, і Шао побачив величезні дива.

Европейський театр він бачив уперше. Він згадував китайський театр у Кантоні. Той був зовсім інший.

Вистава починалася там зранку й тривала днів три поспіль.

Щодня можна було о всякій годині забігти до театру й дивитися епізоди п'єси, що далеко не завжди були між собою пов'язані.

Платили в театрі не за вхід, а за вихід, отже інколи Шао доводилося сидіти довгими годинами в театрі, аж поки йому щастило виграти гроші в когось чи просто позичити.

Погано було іноді, зайшовши зранку, сидіти надвечір зголоділому, не маючи змоги вийти з театру. Втішало лиш те, що відбувалося на сцені і в залі.

Поміж публікою, що її повно і в партері, і в амфітеатрі по боках, і на галерії, — бігають служки, розносячи цигарки, чай у довгих чайниках, і всякі ласощі, з приємними пахощами застарілих стеаринових свічок.

По боках залі стоять крамарі, продають нарізані кавуни, дині, цигарки, варений риж, рибу.

Публіка голосно розмовляє про свої буденні справи — це нікому не заважає — адже актори кричать на повний голос і ще гучніше грає оркестра: вона розміщена також на сцені, в лівому кутку. Головний інструмент — мідяні тарілки. Як приємно слухати їх: що сильніше б'є в них музика, то напруженіша на сцені дія. Останній „бум“ тарілок оповіщає кінець епізоду. Та не з самих тарілок складається оркестра: там є ще й флейта, — вона подає лейтмотив кожного з героїв, що з'являються на сцені.

Сцена — це чотирикутник, без бокових куліс. Іззаду на стіні висить пано; театр, певно, позичив його в вуличного моментального фотографа: на ньому намальовані мармурові східці з урнами на перилах і місячна ніч.

На сцені — стіл і кілька стільців, у руках акторів — меч і пляшка, таця і кілька склянок: вони діють

безперервно, при чому відповідно до потреби меч може стати веслом, таця — щитом або й дахом.

З лівого й правого боків ззаду сцени — дірки для виходу, прикриті рогіжками.

Крізь праву рогіжку видно, як актори накладають на себе грим; з лівого боку вони виходять на сцену.

В залі й на сцені — атмосфера лазні. Актори обливаються потом. По середині монологу служка підбігає до актора і втирає йому піт колективним рушником. Під час дії, затуляючи собою акторів, на сцену виходять слуги, підмітають засмічену підлогу, сценою проходять глядачі, слуги, адміністратори — хіба це комусь заважає? — адже вони не беруть участі в дії.

Матері садовлять своїх дітей на сцені, щоб їх, бува, не роздушили в загальному натовпі — хіба й це комусь заважає?

Наприкінці епізоду слуги нашвидку розставляють меблі для наступної сцени, хоч попередній епізод ще не скінчився і на сцені герої по черзі рубають один одного єдиним мечем і валяються на підлозі в передсмертних стражданнях.

Кожна п'єса — релігійного змісту, змальовує ті щасливі часи, коли ще не було ні фабрикантів, ні капітанів, що примушують Шао щоранку бути їм за мішеною для боксу. Зміст п'єси — історія життя одного з представників хоробрих мандаринських родів. Але цю історію перебиває не один вставний епізод, що має дуже віддалені стосунки до основної теми — це й добре, бо можна, заснувши на півгодинки, спокійно дивитися п'єсу з середини, не гублячи її основної нитки.

Герой — гігант у чорній шовковій одежі з величезними штучними м'язами з вати. На його обличчі — чорна машкара з білими кільцями очей і ніздрів, дов-

железна чорна борода звисає йому безпосередньо з-під носа аж до колін. Гіганта переслідує ворожий чарівник, напускаючи на нього злих духів у вигляді тигрів.

Під улюлюкання всієї залі гігант бореться з невеличким хвостатим тигром, кладе його на всі чотири лопатки й тискає так, що тигр аж лається похінському від болю. Проте, чарівник облутує гіганта. Його посадовлено до в'язниці, і він, піднявши догори стільця, сумно позирає кільцями очей крізь перегородки на його спинці — це тюремне вікно.

Гіганта засуджено на кантроні, на страту.

Кат приносить йому чарку ханшину, але гігант вихоплює в нього цілу амфору й осушує її. Коли до в'язниці входить процесія катів, гігант розганяє їх і тікає за куліси. — Бум! — дзвонять тарілки. Епізод закінчився.

З'являється старий рибалка з дочкою й дружиною. Вони плавають на сцені човном, управляючись мечем, немов веслами. Вони плигають з човна на берег. Дочка — в традиційних черевиках з маленькими ніжками. Вона плигає, але падає в воду. Це викликає дружний регіт аудиторії. Тепер можна й відпочити.

Такі вистави були зрозумілі й принадні для Шао. Він відпочивав тут у театрі, ототожнюючи себе з гігантом, а капітана із злим чарівником, і радів від щирого серця, коли гігант, кінець-кінцем, перемагав чарівника. Коли ж після вистави Шао повертався на пароплав і під плюскіт моря начищав босові штиблети, він думав: білий жовтому ворог, жовтий здобуде меч, жовтий відшмагає білого тигра, білу ламазу.

Але бувало завжди навпаки. Білий ламаза зранку вправлявся боксом, і Шао був примушений підставляти груди й щоки важким ударам шкур'яних рукавиць. По

закінченні боксу Шао ретельно змивав з рукавиць сліди власної крові.

Сцена розкрилася, і Шао побачив щось дивним-дивне: ніякого гіганта, ніякого тигра, ніякого чарівника.

На сцені зображений був великий завод, щось на зразок паливень на пароплаві.

Кочегари на сцені бігали з заклопотаним виглядом і розмовляли один з одним. Шао ждав: зараз вискочать наглядачі, розженуть кочегарів по паливнях, установлять порядок. Кочегари були в страшенній паніці. Ходило про те, ніби один з них забув якийсь важливий виробничий секрет і решта умовляла його той секрет згадати. Очевидно, цей секрет був на користь робітникам і на шкоду наглядачам.

Наглядачі з'явилися. Шао затремтів від люті: ці гладкі саїби аж надто нагадували йому капітана й судових офіцерів.

Але в чім річ? Чому ці боси не кидаються на кочегарів? Чого вони не застрелять робітника, що мав якийсь секрет, скерований проти них? Чого боси, розмовляючи між собою, весь час обережно оглядаються навколо, явно бояться робітників?

Ха! Вони не в своїй країні! Вони приїхали до Росії з Англії—адже вони не знають руської мови і навіть бояться розмовляти з робітниками. Ці гладкі саїби змушені триматися якнайобережніше в цій країні пролетарів.

Шао здригнувся, побачивши наступну сцену: робітник-винахідник, що забув свій секрет, витяг на сцену... хінця! Гола! Хінець теж робітник! Він поруч із своїм білим братом! В.н допомагає йому знайти виробничий рецепт, за який пани правлять величезні гроші!

Шао закрив очі і думав. Кров пульсувала йому в жилах.

Робітники самі хазяї. Вони самі можуть виробляти для себе все, що їм потрібне. І хінець допомагає їм у тому. Гола! Як добре.

Ще раз пройшли сценою саїби, обмірковуючи, як пошкодити робітникам, і Шао ледве стримаєся, щоб не зігнати їх із сцени геть на вулицю, до їхніх пароплавів.

Момент вищої радості — робітник знову згадав свій секрет, перевіривши його в дії, — він здобув блискучу, нержавну сталь. Саїби-капіталісти могли забиратися геть, — вони непотрібні були робітникам, що милувалися з блискучих сталевих кусків. Тепер вони сами нароблять собі досить сокир, досить рушниць, досить машин із цього металю. Тепер вони остаточно можуть вигнати геть гладких капітанів.

Офіцери з пароплава „Квін Лізбет“ у цей час сиділи в мережаній залі ресторану „Золотий ріг“.

Налякані більшовицькими порядками на вулицях, вони перебігли сюди немов до оази: адже тут вони побачили

льокаїв у білих смокінгах, джазбанд маестра Рабкевича награвав наймодніших румба. Вечір був у повному розпалі. Уже якийсь дядько кричав:— „Мене зачіпати? Та я тут усіх перестріляю! Я—гроза Надмор'я! Я—жах усієї Камчатки!“ Жахові нахлобучили картуза на голову, дали по шиї й викинули на вулицю.

Метрдотель, із знанням шістнадцяти чужоземних мов і важкої атлетики крутився тут і там між столами. Хлопець років п'ятнадцятьох, з губами по-дитячому замазаними яешнею, безбоязно пив горілку, склянку за склянкою.

Кілька вантажників в урочистих білих сорочках без поясків пили найдешевше питво— мінеральну воду „Дарасун № 13“— від запору й жіночих хороб,— пили як горілку— до дна, в один ковток, із закусом. У кабінах сиділи тихенькі льоаяльні японці з ознаками червоного сонця в петлицях. Вони допіру крали біля наших берегів рибу івасі, що три роки тому, після землетрусу в Японії, повернула до Надмор'я. Через це вони були й тихенькі і льоаяльні.

Оркестра грала. Бухгальтери з розкритими ротами похитувались на всі боки під ламані звуки фокстроту.

Звучали зигзаги тубофону, співав механічний жайвонронок флекстону. Гавайська гітара вбивала в повітря алюмінійові цвяшки.

— „Ррямона!— співав з тромбона бакенбардистий еспанець.— Дульце міа коро! Чи розумієш ти мої чуття? Чи розумієш ти, о сьелло екчеленца, що я страждаю щохвилини, порко діє? Я втратив апетит до їжі і хіть до снання через твої витребеньки, санкта мадонна мілле дьяблос“.

Оркестра розривалася на частки. Банджо стогнало й верещало від розпачу, флекстон, утікши на верхне соль, гістерично скиглив, і турецький барабан голосно бився головою об стінку. „Красиве життя“ доходило крайніх меж.

Офіцери „Квін Лізбет“ дудлили горілку й розважалися, як могли. Годині о другій ночі найтверезіший з них потягнув двох своїх товаришів на пароплав, ведучи їх за краватки, як кавалеристи водять коней у поводі.

Робітники почали писати листа. Вони були раді, як діти, що домоглися такої великої перемоги над капітанами.

Найбільше радів хінець. Коли докінчували листа, він підскочив на авансцену й хінською мовою закричав:

— Я теж людина! Я теж будую своє хазяйство!

Він дивився на Шао. Факт, він дивився просто в серце маленькому хінцеві.

Він ніби говорив Шао: — Ти мусиш бути разом з нами.

Шао не витримав. Він підтакнув головою акторові й, розсуваючи стільці — кинувся на сцену:

— Голла! Голла! Кемрад! Голла, феллов! — кричав він, стискаючи руку зниклому акторові.

Більше Шао не встиг нічого сказати. В залі почався шум, оплески й несамовитий регіт, завіса хутко повзла вниз, а до хінця підскочив помреж:

— Ви зірвали нам спектакль! Божже ж мій! Провал! Цілковитий провал на найцікавішому ідеологічно-витриманому, високохудожньому, діалектично-матеріалістичному місці. Що ви нарobili, божже ж мій? — Помреж обхопив собі голову.

Потім заспокоївся:

— Негайно до завклябу. Відповідайте перед ним.

Він схопив Шао за рукав і потягнув за собою, невблаганний, як правосуддя.

Шао пішов за ним і думав:

— Тепер кінець. У них хінці тільки на сцені. Тепер мене з'їдять з кашею.

Шао сів біля столу і втомлено потер собі перенісся. Він багато працював сьогодні і мав ще більше роботи

на кінець дня. Поправив на собі френч і взяв до рук аркушик паперу.

Товариш Шао, завідувач Владивостоцького „Seamen Club“, був по горло завалений діловою роботою. Хіба це дрібниця керувати таким клубом? Недаремно він три роки вчився в Москві в КУТВ'ї. Тепер клуб працює, як часи, з усіма його національними секціями.

Раптом нагорі, в залі зачувся дивний шум. Ще за хвилинку двері завклубового кабінету розчинились, і Шао став перед Шао. Помреж, узявши трагічну позу № 17, пояснив завклубові жахливу подію, вказав на винуватця й побіг нагору чотирма мовами просити вибачення перед шановною публікою.

Шао став перед Шао. І радянський громадянин, хінець-завідувач „Seamen Club“ заговорив хінською мовою з капітанським боєм, маленьким хінцем.

— Нащо ти зірвав виставу? Ти думав, що актор говорить до тебе? Ти що, вперше в Радсоюзі? На якому пароплаві? Ага, англійському. Боєм у капітана. Так, так. Б'є? Жовтою мавпою зве? Ну, ясно. Ще що? Дивна країна, кажеш? Нічого дивного. Робітнича країна. Хто добре працює — той і є людина, пролетар. Що? От дивак — при чому тут колір шкури? Мене бачиш? Жовтий! А я тут найстарший! Чого ти на мене так дивишся? Смішний ти, земляче...

— Я? — З Фукоу. Був селянин. Ти також? Диви — з одної провінції. Ну, так я дев'ястсот шістнадцятого до Владивостоку приїхав. У нас же землі мало.

— Потім? — Потім на консервному заводі працював.

— А потім? — А потім революція. Панів погнали, як отих гладких із сцени на виставі. Більшовики — чув? Ну, звичайно, нас усіх озброїли. І я бився. І я тепер більшовик. І я в осередку. Що? Ну що ж, що я жовтий? Хто проти панів, хто будує своє господарство, як оті

робітники,— той і є більшовик. Ти? Чого ж? І ти міг би бути більшовиком. Вони ж є в усьому світі. Та й у тебе на пароплаві, мабуть, є. Ти тільки подумай, пошуйкай добре. Ну, зрозумів? Бувай, хлопче, я мабуть до звіту їду. Будеш іще у Владивостоці — заходь. Тільки вистави більше не зривай. Та не дивись так на мене, закрий рота — дракон улетить. От дивак!

Пізно вночі офіцери „Квін Лізбет“ повернулися до кают.

— Клята країна, — казав один. — Не можна вільно дихнути. Всюди робітники. Я певен, вчинили б ми якийсь скандал, the Ge-Рe-Оu засмажило б нас на котлети. Завтра ми виїжджаємо до Нагасакі. На біса ставати тут на ремонт? Клята країна! Жадного будинку розпусти! Офіцерові ніде розважитись!

Шао повернувся на пароплав трохи пізніше. Він не пішов до передпокою капітанської каюти. Спустився до кубрика, де боцман Мак-Кулох, матроси Нікльбі й Герлстон сиділи нервові й сердиті, як чорти. Підійшов до матросів і сказав:

— Кемрадз! Дза! Це — країна! Це — ваша країна, кемрадз! Це й моя країна. О! Мак-Кулох, я бачу — ти будеш секретарем осередку пароплава „Квін Лізбет“.